

УДК 811.111'37:159.925.8

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259815](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259815)

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Попік І.П.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0001-6191-2298>

Тхор Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0003-4306-4242>

Стаття присвячена вивченню особливостей діалогічного мовлення у художньому тексті на матеріалі роману американського письменника Е. Сігала "Love Story". Основним методом дослідження виступав контекстуально-інтерпретаційний, сутність якого полягає в дослідженні тексту у різних типах контексту на основі інтерпретації дослідником текстових категорій та компонентів. Дослідження проводилося у рамках лінгвістики тексту – розділу загального мовознавства, який розглядає текст як систему найвищого рангу, як складну єдність, структурно-семантичне утворення, відмінне від простої послідовності речень, яке посилює увагу до акту комунікації. На відміну від інших типів оповіді, діалог досить легко виокремлюється у тексті завдяки обов'язковому пунктуаційно-графічному виділенню. Всі репліки персонажу складають його мовленнєву партію, а кожна окрема репліка, як правило, є складовою частиною діалогічної єдності, тобто двох та більше реплік, тісно пов'язаних між собою формально-змістовними зв'язками. Будь-який діалог у художньому творі виконує дві основні функції: 1) імітувати усне спонтанне мовлення для створення ефекту автентичності бесіди; 2) охарактеризувати персонажів, стосунки між ними та ситуацію спілкування. Широке використання різноманітних стилістичних прийомів у діалогічному мовленні, а саме: графону, еліптичних конструкцій, апосіопези, хіазму, антитези, гри слів та ін. допомагає авторові повністю розкрити основні функції діалогу – імітувати усне спонтанне мовлення для створення ефекту автентичності бесіди та охарактеризувати персонажів, стосунки між ними та ситуацію спілкування. Головні герої охарактеризовані як освічені люди, зокрема, за допомогою вживання різноманітних алюзій, латинських та французьких виразів тощо. Водночас вони є типовими представниками американської студентської молоді 70-х років, що знаходить своє відображення у використанні розмовної та часом ненормативної лексики у їхньому мовленні, що до того ж надає йому емоційного забарвлення та ефекту автентичності.

Ключові слова: діалог, художнє мовлення, типи оповіді, лінгвістика тексту

LINGUAL PECULIARITIES OF DIALOGIC SPEECH IN A LITERARY TEXT

Popik I.P.

candidate of philological sciences, associate professor
Odesa I.I. Mechnikov national university

Tkhor N.M.

candidate of philological sciences, associate professor
Odesa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the study of the peculiarities of dialogic speech in a literary text based on the novel "Love Story" by the American writer E. Segal. The work is based on the application of contextual-interpretative method, the essence of which is to study the text in different types of context based on the researcher's interpretation of textual categories and components. The research was conducted within the framework of text linguistics, a branch of general linguistics, which considers the text as a system of the highest rank, as a complex unity, structural and semantic formation, different from a simple sequence of sentences, which enhances attention to the act of communication. Unlike other types of narrative, dialogue is quite easy to distinguish in the text due to the mandatory punctuation and graphic selection. All remarks of a character form his speech part, and each separate remark, as a rule, is a part of dialogic unity, i.e. two or more remarks closely connected with each other by formal and semantic connections. Any dialogue in a work of art performs two main functions: 1) to imitate oral spontaneous speech to create the effect of authenticity of the conversation; 2) to describe the characters, the relationship between them, and the situation of communication. Extensive use of multilevel stylistic devices in dialogic speech, namely: graphon, elliptical structures, aposiopesis, chiasmus, antithesis, play on words, etc. helps the author to reveal the main functions of dialogue – to imitate oral spontaneous speech, to create the effect of authenticity of the conversation, and to describe the characters, the relationship between them, and the situation of communication in general. The main characters are described as educated people, in particular, through the use of various allusions, Latin and French expressions, etc. At the same time, they are typical representatives of the American student youth of the 70's, which is reflected in the use of colloquial words and sometimes profanity in their speech, which also gives it emotional coloring and the effect of authenticity.

Key words: *dialogue, artistic speech, types of narration, text linguistics.*

Вступ. Останнім часом вивченню особливостей діалогічного мовлення приділяється все більше уваги, і на даний момент діалог є усталеною сферою досліджень на стику лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та штучного інтелекту. Лінгвістичні розвідки зосереджені в основному у межах комунікативної наукової парадигми із використанням відповідної методики дослідження. Діалог визначаємо як форму мовлення, що становить інверсовану розмову двох і більше осіб (полілог), результатом чого є формування діалогічного тексту (Романюк, 2010: 5).

Диференційними ознаками діалогу є: 1) це розмова двох осіб, яка відбувається з певною комунікативною метою (обмін / отримання інформації), 2) модель спілкування, за якого адресат погоджується з почутим або заперечує його; 3) становить своєрідне розгортання мовленнєвої ситуації, яка потребує певного завершення (реакції), відповідно може бути доповнювальним, кумулятивним, і альтернативним, дискусійним; 4) має зумовлену певною ситуацією специфічну синтаксичну будову (неповні речення, слова-речення, незакінчені речення), що через наявність експліцитних змістів сприяє економії мовних зусиль; 5) сукупність реплік, які хоч і будуються за зразком двоскладних або односкладних речень, проте мають контекстуальне значення і як звичайні самотійні частини твору з погляду розуміння існувати не можуть; 6) найбільш наближена до звичайного живого спілкування форма комунікації; 7) двобічний мовленнєвий акт, який сприяє декодуванню змісту розмови (Торчинська, 2018).

Наша робота присвячена вивченню особливостей діалогічного мовлення у художньому тексті на матеріалі роману американського письменника Е. Сігала "Love Story". Основним методом дослідження виступав контекстуально-інтерпретаційний, сутність якого полягає в дослідженні тексту у різних типах контексту на основі інтерпретації дослідником текстових категорій та компонентів. Дослідження проводилося у рамках лінгвістики тексту – розділу загального мовознавства, який розглядає текст як систему найвищого рангу, як складну єдність, структурно-семантичне утворення, відмінне від простої послідовності речень, яке посилює увагу до акту комунікації, і коло інтересів якого з кожним роком збільшується. Структура тексту складається із різнорівневих одиниць, системна взаємодія яких складається та направляється автором. Саме його позиція, його точка зору є визначальною у художньому творі. Проте вираження власне авторської позиції розподіляється у тексті неоднорідно та нерівномірно, оскільки авторське мовлення чергується із персонажним мовленням. Подібна багатосторонність точок зору робить текст поліфонічним та багатограним (Кухаренко, 2002: 155).

Результати і обговорення. На відміну від інших типів оповіді, діалог досить легко виокремлюється у тексті завдяки обов'язковому пунктуаційно-графічному виділенню. Всі репліки персонажу складають його мовленнєву партію, а кожна окрема репліка, як правило, є складовою частиною діалогічної єдності, тобто двох та більше реплік, тісно пов'язаних між собою формально-змістовними зв'язками. Будь-який діалог у художньому творі виконує дві основні функції: 1) імітувати усне спонтанне мовлення для створення ефекту автентичності бесіди; 2) охарактеризувати персонажів, стосунки між ними та ситуацію спілкування (Kukhareenko, 2000).

Розвиток конкретної ситуації спілкування не залишає мовцю часу на роздуми та вибір усвідомленого вибору засобів вираження та повноту оформлення думки. До того ж ясність ситуації для її безпосередніх учасників забезпечує необхідні гарантії розуміння. Саме тому у діалогічному мовленні з'являються окличні та питальні речення, різко зростає роль пунктуації, скорочується довжина речень, спрощується їхня структура.

Що ж стосується лексики мовленнєвої партії, то вона також є досить характерологічною за своїм складом, оскільки характеризує не тільки мовців, а й ситуацію спілкування у цілому. Саме тому у діалозі зустрічаються всі групи стилістично маркованої розмовної лексики – від стандартного, що використовується у мовленні всіх персонажів, до зниженого характеру. У зв'язку із підвищеною експресивністю останніх, у свою чергу виділяються дві групи: вульгаризми та сленг.

Розглянемо, як реалізуються зазначені функції у досліджуваному романі.

Слід зазначити, що автор використовує різноманітні стилістичні засоби на різних мовних рівнях для досягнення поставленої мети. Так, зокрема, на фонографічному рівні відзначимо широкий вжиток суто графічних засобів, таких як курсив та збільшення кількості графем, наприклад:

"I let my whole pleasantly aching body into the whirlpool, closed my eyes and just sat there, up to my neck in warmth. Ahhhhhh".

Головною функцією курсиву у діалогічному мовленні є виділення слова, на яке мовець зробив логічний наголос, тим самим, даючи читачеві змогу «почути», як була промовлена та чи інша фраза та краще зрозуміти її суть:

"Ollie?"

She had her hand over the mouthpiece.

*'Ollie, does it **have** to be negative?'*

The nod of my head indicated that it had to be, the wave of my hand indicated that she should hurry the hell up.

*'I'm terribly sorry,' she said into the phone. 'I mean, **we're** terribly sorry, sir...'*

*'For **me**, Oliver. I've never asked you for anything. **Please.**'"*

*" 'But what do you **think**, Father?'"*

Поряд із курсивом, найбільшою частотністю відзначається ще один стилістичний прийом на фонографічному рівні, а саме: графон, який виконує роль індикатора соціально-суспільної приналежності героя та індивідуальних особливостей його вимови. В основі переважної більшості графонів лежить асиміляція. Повторення одних і тих самих кліше призвело до певної стандартизації графона у художньому діалозі, що й знайшло своє відображення і у досліджуваному творі. Так, зокрема, наступні приклади вживання графону не тільки імітують усне спонтанне мовлення, але й вказують на приналежність головних героїв до молоді та характеризують ситуацію їхнього спілкування як неформальну:

*"**Wouldja** please watch your profanity, Preppie?"*

*'**C'mon**, Harvard, get that puck!'*

*'**Hit 'em** again! **Hit 'em** again!'*

*'**Whatja** get tonight, Ollie?' Ray asked".*

Наступний приклад графону розкриває негативне ставлення Олівера до свого батька, яке підкреслюється подальшим вживанням метафори та градації:

"'What term do you employ when you speak of your progenitor?'

I answered with the term I'd always wanted to employ.

*'**Sonovabitch.**'*

'To his face?' she asked.

'I never see his face.'

'He wears a mask?'

*'In a way, yes. **Of stone. Of absolute stone.**'"*

Надалі ця метафора знаходить своє вираження в okazіonalіzmі, за допомогою якого Олівер називає свого батька: *Stonyface*.

Для досягнення ефекту автентичності усної спонтанної бесіди автор використовує лексичні одиниці, що належать по певного лексичного пласту мови, а саме – до розмовної лексики. Так, зокрема, нами виокремлені численні випадки вживання сленгу, характерного для Америки 70-х років, наприклад:

*"In the fall of my senior year, I got into the habit of studying at the Radcliffe library. Not just **to eye the cheese**, although I admit that I liked to look"*

*"I'm not talking legality, **Preppie**..."*

*"It was my own fault, really. At a heated juncture, I made the unfortunate error of referring to their center as a 'fucking **Canuck**.'"*

Поряд із широким вживанням сленгових слів та виразів, зазначимо також і наявність вульгаризмів, головною функцією яких є вираження вкрай негативних емоцій мовця або ж для підсилення емоційності вираження подиву тощо, наприклад:

*"What about my scholarship? What about Paris, which I've never seen in my whole **goddamn** life?"*

"En route you pass other . . . well, buildings. I guess it's fairly impressive when you see it for the first time.

*'**Holy shit!**' Jenny said.*

'What's the matter, Jen?'

'Pull over, Oliver. No kidding. Stop the car.'"

Серед зафіксованих у ході нашого аналізу стилістичних прийомів у діалогічному мовленні домінуюче положення займають синтаксичні та лексико-синтаксичні прийоми. Більшість із них виконують функцію імітації усного спонтанного мовлення.

Так, наприклад, широке вживання еліптичних конструкцій наближує діалогічне мовлення у романі до звичайної невимушеної бесіди:

"Where's the phone booth?"

'Around the corner.' She pointed in the precise direction".

Поряд із еліпсисом великою частотністю вжитку характеризується і апосіопеза – незавершеність речення, що підкреслює неможливість сформулювати всю глибину думки, почуття або небажання про все говорити, оскільки співбесідник спроможний зрозуміти й без слів. Зазвичай цей стилістичний прийом маркується графічно за допомогою трьох крапок або тире, що знаходить своє відображення у досліджуваному творі:

"We spoke in whispers.

'Hey, Jen . . . '

'Yeah?'

'Jen . . . what would you say if I told you . . . '

I hesitated. She waited.

'I think . . . I'm in love with you.'

There was a pause. Then she answered very softly.

'I would say . . . you were full of shit.'

She hung up"

У зазначеному прикладі апосіопеза обумовлена нерішучістю головного героя розкрити свої почуття до коханої. Іронічність її відповіді підкреслюється протиставленням епітету "very softly" та її подальшими словами.

Вищевказані синтаксичні прийоми досить часто зустрічаються поряд, що надає діалогові ще більшого ефекту автентичності, наприклад:

"Look, Ray, in a mature love affair — '

'Love?'

'Don't say it like it's a dirty word.'

'At your age? Love? Christ, I greatly fear, old buddy.'

'For what? My sanity?'

'Your bachelorhood. Your freedom. Your life!'"

Остання репліка є до того ж прикладом градації, яка розкриває всю занепокоєність друга Олівера його станом закоханості.

Поряд із описом зовнішності у першій частині роману зустрічається і соціальний портрет героїні, який є надзвичайно важливим, оскільки саме її соціальний статус пізніше стане приводом для неприйняття батьків Олівера їхнього шлюбу.

'Oh, no, Preppie. I'm smart and poor.'

Пізніше, розкриваючи Оліверу свої плани поїхати на навчання до Парижу, Дженіфер з гіркотою каже, що їхні стосунки не мають майбутнього, оскільки він є мільйонером, а вона – соціальним нулем:

"Now she looked me in the eye. And her face was sad.

'Ollie, you're a preppie millionaire, and I'm a social zero."

За допомогою антитези у наведеному прикладі автор підкреслює різницю у соціальному статусі закоханих.

Незважаючи на це, Олівер має намір одружитися на Дженні, і молоді люди їдуть знайомитися з його батьками, які не схвалюють його планів, вважаючи, що це спосіб Олівера показати свій норов та насолити батькові. Сама Дженні також вважає, що Олівер любить її і за бідність також:

'Jenny, don't you believe I love you?' I shouted.

'Yes,' she replied, still quietly, 'but in a crazy way you also love my negative social status.'

I couldn't think of anything to say but no. I said it several times and in several tones of voice. I mean, I was so terribly upset, I even considered the possibility of there being a grain of truth to her awful suggestion.

But she wasn't in great shape, either.

'I can't pass judgment, Ollie. I just think it's part of it. I mean, I know I love not only you yourself. I love your name. And your numeral.'

Але вона не засуджує Олівера, оскільки сама любить його таким, який він є – із багатими та пихатими батьками і відомим прізвиськом.

Висновки. Широке використання різнорівневих стилістичних прийомів у діалогічному мовленні, а саме: графону, еліптичних конструкцій, апосіопези, хіазму, антитези, гри слів та ін. допомагає авторові повністю розкрити основні функції діалогу – імітувати усне спонтанне мовлення для створення ефекту автентичності бесіди та охарактеризувати персонажів, стосунки між ними та ситуацію спілкування. Так, головні герої, Олівер та Дженіфер охарактеризовані як освічені люди, зокрема, за допомогою вживання різноманітних алюзій, латинських та французьких виразів тощо. Водночас вони є типовими представниками американської студентської молоді 70-х років, що знаходить своє відображення у використанні розмовної та часом ненормативної лексики у їхньому мовленні, що до того ж надає йому емоційного забарвлення та ефекту автентичності.

Список літератури

- Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
Романюк І. В. Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Одеса, 2010. 18 с.
Торчинська Н. М. Стан вивчення діалогічного мовлення у вітчизняній лінгвістиці. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2018. Вип. 14. С. 210-223.
Kukharenko V.A. A Book of Practice in Stylistics. Vinnytsia: "Nova Knyga", 2000. 160 p.
Segal E. Love Story. M.: Progress Publishers, 1989. 227 p.

References

- Kukharenko, V.A. (2002). Interpretatsyia teksta. Odessa: Latstar.
Romaniuk, I. V. (2010). Dialoh v opovidnomu teksti: strukturno-semantychni ta stylistychni funktsii : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova. Odesa.
Torchynska, N. M. (2018). Stan vyvchennia dialohichnoho movlennia u vitchyzniani linhvistytsi. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. Vyp. 14, 210-223.
Kukharenko, V.A. (2000). A Book of Practice in Stylistics. Vinnytsia: "Nova Knyga".
Segal, E. (1989). Love Story. M.: Progress Publishers.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2022 р.